SERGIJUS STANIŠKIS-
ANTANAITIS, LITAS, VILTIS
1900 02 10–1953 02 03

Sergijus Staniškis gimė 1900 m. vasario 10 d. Marijampolės aps. Padovinio vls. Geležinių k.[1] pasiturinčių ūkininkų šeimoje. Baigė Liudvinavo pradžios mokyklą. 1912–1915 m. ir 1918–1920 m. mokėsi Marijampolės realinėje gimnazijoje, kur baigė keturias gimnazijos klases[2]. 1920 m. spalio 25 d. buvo priimtas į Lietuvos kariuomenę. Tarnavo eiliniu Karo mokykloje, nuo 1921 m. kovo 9 d. – 12-ajame pėstininkų Kauno pulke. 1921 m. lapkričio 12 d. buvo priimtas į Karo mokyklą. 1923 m. sausio 9–20 d., būdamas kariūnas, dalyvavo Klaipėdos sukilime, buvo apdovanotas medaliu, kurį gavo Karo mokyklos baigimo (1923 m. spalio 15 d.) proga. Baigęs mokyklą (V laida) S. Staniškis paskirtas 2-ojo ulonų pulko 4-ojo eskadrono Vilkaviškyje jaunesniuoju karininku, jam suteiktas kavalerijos leitenanto laipsnis. 1927 m. buvo apdovanotas II rūšies Vyties kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinu.

Gabus karininkas sparčiai kilo tarnybos laiptais. 1928 m. vasario 16 d. jam suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. Tais pačiais metais apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu. 1929 m. rugsėjo 27 d. S. Staniškis buvo paskirtas 2-ojo, 1933 m. spalio 16 d. – 3-iojo, 1934 m. gegužės 7 d. – 1-ojo eskadrono vyr. karininku. Tų pačių metų liepos 19 d. tapo 4-ojo eskadrono vadu. 1935 m. spalio 15 d. S. Staniškis buvo perkeltas į 1-ąjį husarų pulką, dislokuotą Kaune, 4-ojo eskadrono vadu. Tų pačių metų lapkričio 23 d. jam suteiktas kapitono laipsnis. 1937 m. birželio 22 d. Švietimo ministerijos valstybinėje egzaminų komisijoje Kaune išlaikė brandos atestato egzaminus. Buvo mėgstamas bičiulių, pavaldinių ir viršininkų. 1931 m. vedė Salomėją Bastytę, augino dukras Danutę ir Jūratę.

Pirmosios sovietų okupacijos metu 1940 m. spalio 17 d. buvo atleistas iš karo tarnybos ir persikėlė gyventi į Kauno aps. Lapių vls. Šatijų k. esantį savo ūkį. 1941 m. birželio 14 d. pabėgo nuo trėmimo. Nuo birželio 28 d. tarnavo Kauno komendantūros PPT batalione, nuo liepos 3 d. – Tautinio darbo apsaugos (TDA) bataliono iždininku, vėliau – TDA 1-ojo savisaugos bataliono Kaune Ūkio dalies viršininku. Kiek žinoma iš brolio Antano Staniškio pasakojimų, vokiečių okupacijos metais Sergijus politinėje veikloje nedalyvavo, nors domėjosi pogrindžio spauda, buvo informuotas apie VLIK'o planus. Jis nuolat klausėsi radijo pranešimų iš užsienio, sekė karo veiksmų eigą visame pasaulyje. Nepasitikėjo vokiečiais, piktinosi jų brutalumu, ypač žydų žudynėmis. 1942–1943 m. jo ūkyje slapstėsi gestapo ieškoma giminaitė – aktyvi rezistentė.

Artėjantis frontas vertė kiekvieną rūpintis savo saugumu. Kariškiui bėglio kelias reiškė negarbingą pasitraukimą iš kovos lauko, priesaikos Tėvynei sulaužymą. S. Staniškis buvo tvirtai apsisprendęs tarnauti Lietuvai. 1944–1945 m. jis slapstėsi. 1945 m. vasario mėn. apsigyveno Marijampolės aps. Padovinio vls. Bevardiškių k. pas brolį Kazimierą. Slapstėsi Buktos miške ir Žuvinto paliose. Čia subūrė pirmuosius partizanus ir jiems vadovavo 1945 m. rugpjūčio 6–15 d. Buktos pelkių ir Žuvinto ežero rajone vykusiame Palių mūšyje. Tuo metu turėjo *Antanaičio (A. Antanaičio)* slapyvardį.

Pietų Lietuvos (Nemuno) partizanų srities partizanų vadai. Iš kairės: srities vadas S. Staniškis-*Viltis*, LLKS atstovas užsieniui Juozas Lukša-*Skirmantas, Skrajūnas*, Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės Kęstučio tėvūnijos vadas Vitas Garmus-*Pavasaris* ir rinktinės vadas Vincas Daunoras-*Ungurys*. Apie 1951 m. *Iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus rinkinių*

1946 m. balandžio 22 d. kartu su Dainavos apygardos vadu Juozu Vitkumi-*Kazimieraičiu*, Dzūkijos partizanų vadais Dominyku Jėčiu-*Ąžuoliu*, Antanu Kulikausku-*Daktaru* ir Konstantinu Bajerčiumi-*Garibaldžiu*, partizanais slapyvardžiais *Labučiu* ir *Klevu* bei Tauro apygardos vadu Zigmu Drunga-*Mykolu Jonu* dalyvavo Pietų Lietuvos partizanų vadų suvažiavime, kuriame buvo nutarta sujungti A ir Tauro apygardas į didesnį vienetą – Pietų Lietuvos partizanų (Nemuno) sritį (PLPS). Susitikime buvo pakoreguota srities organizacinė struktūra, o balandžio 23 d. priimta ir pasirašyta Lietuvos partizanų vadų suvažiavimo Deklaracija į tautą ir užsienio valstybes dėl Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo principų. Tų pačių metų gegužės 15 d. A apygarda pervadinta Dainavos vardu.

Po 1946 m. birželio 25 d. pasirašytais PLPS štabo operatyviniais nurodymais Tauro apygardai S. Staniškis pasirašė kaip šios srities štabo I skyriaus viršininkas, o rugsėjo 28 d. jau ėjo srities štabo vado pareigas.

1946 m. birželio 12 d. žuvus Nemuno srities vado pavaduotojui ir Tauro apygardos vadui Z. Drungai-*Mykolui Jonui,* o liepos 2 d. – ir iš šios srities vadui J. Vitkui-*Kazimieraičiui*, PLPS štabo viršininkas S. Staniškis-*Antanaitis* perėmė srities vado pareigas. Ėmus ryškėti žemesnių ir eilinių kovotojų nepasitenkinimui PLPS štabo neveiklumu, S. Staniškis išvyko ir srities štabas nustojo veikti.

PLPS vadas Sergijus Staniškis-*Viltis*. *Iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus rinkinių*

1947 m. pradžioje srities vado pareigas perėmė Dainavos apygardos vadas Domininkas Jėčys-*Ąžuolis.* Jo rūpesčiu 1947 m. balandžio 22–24 d. Alytaus aps. Punios šile įvyko visų Dainavos apygardos partizanų vadų pasitarimas, kuriame, kaip buvęs PLPS štabo viršininkas, dalyvavo ir *Antanaitis,* Pasitarime buvo aptarti opūs organizaciniai partizanų veiklos klausimai: bandyta išspręsti apygardos vado konfliktą su iš apygardos pasitraukusių grupių vadais, nutarta suaktyvinti veiksmus prieš sovietų valdžią, aptarti kiti aktualūs klausimai – ryšiai, disciplina ir kt.

Po 1947 m. lapkričio 5 d. Dainavos apygardos vado A. Ramanausko-*Vanago* pareiškimu „Dėl 1948 m. sausio 18 d. rinkimų į LSSR vietines tarybas boikotavimo, duomenų apie rinkimus surinkimo ir pristatymo apygardos štabui" pasirašė kaip Dainavos apygardos štabo viršininkas *Litas.* 1947 m. lapkričio 21 d. kartu su apygardos vadu *Vanagu*, apygardos adjutantu Lionginu Baliukevičiumi-*Dzūku* ir Šarūno rinktinės vado adjutantu Antanu Vailioniu-*Paparčiu* parengė ir nustatė partizanų – grandinio, jaunesniojo puskarininkio, puskarininkio ir viršilos laipsnių suteikimo taisykles. 1947 m. gruodžio 1 d. S. Staniškis-*Litas* buvo paskirtas Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės vadu. Tęsė laikraštėlio „Už Tėvų žemę" leidimą.

1949 m. gegužės 19–20 d. jis dalyvavo Dainavos apygardos vadų posėdyje, kuriame buvo supažindinta su naujai įkurtos Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) Tarybos nutarimais ir išrinktas naujas Dainavos apygardos vadas L. Baliukevičius-*Dzūkas*. S. Staniškis-*Litas*, kaip Nemuno srities atstovas, buvo išrinktas į Vyriausiąją vadovybę. Jis tapo LLKS Tarybos nariu. Tų pačių metų gruodžio 24 d. PLPS vado A. Ramanausko-*Vanago* įsakymu Nr. 11 *Viltis* buvo apdovanotas 2-ojo laipsnio Laisvės Kovos kryžiumi.

1950 m. sausio 25 d. PLPS vadas A. Ramanauskas-*Vanagas* įsakymu Nr. 1 atsistatydino iš srities vado pareigų, nes buvo išrinktas LLKS gynybos pajėgų vadu. Tą pačią dieną S. Staniškis-*Viltis* pasirašė įsakymą Nr. 13, kuriame nurodė, kad nuo šios dienos pradeda eiti srities vado pareigas. Nuo birželio mėn. pagal LLKS statutą skyrė ir tvirtino apygardų vadus. 1951 m. parengė LLKS drausmės statuto projektą. Iki 1952 m. vasaros dar kontroliavo padėtį srityje, per Tauro apygardą palaikė ryšius su Vakarų Lietuvos (Jūros) partizanų srities vadovybe, gaudavo korespondenciją iš LLKS vadovybės. 1952 m. sausio 29 d. LLKS tarybos prezidiumo pirmininkas J. Žemaitis-*Vytautas* paskyrė S. Staniškį savo antruoju pavaduotoju. Vėliau dėl MGB agentų veiklos nutrūko ryšiai ne tik su LLKS vadovybe, bet ir srities viduje.

1952 m. pavasarį MGB smogė dar vieną smūgį. 1952 m. gegužės mėn. sovietų saugumas įkūrė legendinį Dainavos apygardos štabą, inscenizuodamas Dainavos apygardos Kazimieraičio ir Šarūno rinktinių vadų sąskrydį, kuriame dalyvavo saugumiečių suimti partizanų vadai, jų agentai. Šiame sąskrydyje paskelbta, kad Vincas Daunoras-*Ungurys* atleidžiamas iš laikinai einančio Dainavos apygardos vado pareigų ir jo vieton skiriamas Juozas Karpavičius-*Medelis*. Protokolai buvo nusiųsti PLPS vadui S. Staniškiui ir V. Daunorui-*Unguriui.* Provokacija buvo sėkminga. 1952 m. rugpjūčio 30 d. S. Staniškis šį paskyrimą patvirtino. Taip nustojo egzistuoti Dainavos apygardos vadovybė. Tai pačiais metais sunaikinus Aido būrį, S. Staniškis liko ne tiktai be ryšių, bet ir be apsaugos.

Suimtas ir užverbuotas Dainavos apygardos štabo pareigūnas parodė S. Staniškio bunkerį, įrengtą Prienų šile ties Naravų k. 1953 m. vasario 3 d. MGB kariuomenė trimis žiedais apsupo bunkerį ir pareikalavo pasiduoti. S. Staniškis sunaikino visus dokumentus, ryšio aparatūrą, supjaustė savo batus ir gyvas nepasidavė – nusišovė. Žuvusiojo palaikai buvo nuvežti į MGB Kauno r. skyrių. Net visko matę čekistai stebėjosi bunkerio konstrukcija. Tik žmogus, gerai išmanantis karo inžineriją, gal dar nepamiršęs jaunystėje gautų skautijos pagrindų, galėjo vidurmiškio glūdumoje taip sumaniai įrengti dviejų aukštų bunkerį.

Devynerius metus S. Staniškis sugebėjo partizanauti tiktai dėl sumanios konspiracijos: ryžtingai nutraukė ryšius su šeima ir giminėmis, pakeitė išvaizdą – atrodė panašus į pagyvenusį ūkininką, užsiaugino ūsus, nešiojo tik civilius drabužius. Net septynerius metus sovietų represinių struktūrų darbuotojai nesugebėjo nustatyti jo tapatybės. Partizanai ir gyventojai jį vadino Tėvuku.

1997 m. gruodžio 22 d. S. Staniškiui pripažintas kario savanorio statusas, Lietuvos Respublikos Prezidento 1998 m. gegužės 19 d. dekretais jis apdovanotas Vyčio kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinu (dabar – Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžius), jam suteiktas pulkininko laipsnis (po mirties).

Atminimo lenta 1953 m. vasario 3 d. Prienų r. miške žuvusiam LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotojui, PLPS vadui S. Staniškiui-*Vilčiai* atminti. Dalies muziejaus pastato ir atminimo lentos vaizdas. Prienų r. Prienų m. Martišiaus g. 9. Prienų krašto muziejus. Aut. skulptorius J. Jagėla, architektė V. Molienė. Įrengta 1999 m. rugsėjo 17 d. Prienų krašto muziejaus nuotr., 2016 m.

Lietuvos kario kryžius 1953 m. vasario 3 d. šioje vietoje įrengtą bunkerį apsupus MGB Kauno sr. valdybai nusišovusiam LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotojui ir PLPS vadui, Sergijui Staniškiui-*Vilčiai* atminti. Prienų r. VĮ Valstybinių miškų urėdijos Prienų regioninio padalinio Prienų girininkijos Prienų šilo 74 kvart. 16 sklypas (netoli Naravų k.). Aut. Juozas Dulskis. Atidengtas 2003 m. vasario 3 d. R. Trimonienės nuotr., 2005 m.

Parengė Rūta Trimonienė

[1] Lietuvos centrinis valstybės archyvas.
[2] Ten pat.